

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНА СПЕЦИФІКА МОДАЛЬНОЇ
ПОВЕДІНКИ ЗАПЕРЕЧНОГО МАРКЕРА **НІ**

Ідеться про лінгвопрагматичні особливості функціонування модальної частки **ні**. Основна увага зосереджена на виявленні репрезентованих досліджуваною лексевою субкатегорійних модальних значень та окресленні умов їхньої реалізації.

Ключові слова: партикула, заперечна частка, модальність, субкатегорійні модальні значення.

З-поміж заперечних часток, що за семантико-функційними характеристиками знаходяться на периферії власне-модальних партикул, осібне місце займає негативний маркер **ні**. Його ідентифікувальне семантичне поле репрезентоване двома домінантними семами:

1. Заперечення: **Ні**, *ті не вип'ють, що лежать в діброві, Де стережуть їх зорі малинові, Вчорашніх битв притишена луна* (А. Малишко); *Я не кохала? Ні, то ти забула, яке повинно бути кохання справжнє* (Леся Українка). У цьому значенні частка **ні**, подібно до **так**, почасти функціонує як еквівалент речення (нечленоване речення, слово-речення), репліка-відповідь на поставлене запитання, спонування, пропозицію тощо: – *Старшого лейтенанта не бачили?* – **Ні**, – *відповів Сагайда* (О. Гончар).

Комунікативна природа описуваної партикули в означеній функції вимагає її розгляду в прагматичному аспекті. **Ні** за прагматичною спрямованістю – поліфункційна, стилістично нейтральна комунікативна одиниця, для якої характерні висока продуктивність, регулярність уживання в усіх сферах діалогічного мовлення, здатність одночасно репрезентувати декілька модальних значень, об'єднаних загальним семантичним компонентом: заперечення істинності раніше окресленої в діалозі пропозиції, констатація неправильності або неприйнятності висловлення співрозмовника: *Народилася дитина?* – **Ні!** (М. Горбатюк). Подібно до опозитивного комунікатива **так** досліджувана частка виявляє здатність до реалізації прихованих диктумних значень, виконуючи роль анафоричного елемента, семантика якого детермінована попереднім контекстом, напр.: – *Та Бог ти мій! – сказав начальник, ми з ним були приятелі. – Ти справді не постраждав?* – **Ні!** – *мовив я* (В. Шевчук); – *А курей на буряки вивозила?* – **Ні. – Ні?** (Остап Вишня); *Не станеш хрестики з людей зривати?* – **Ні** (В. Барка).

Крім ідентифікувальної заперечної семи, партикула **ні** експлікує актуалізаційне значення, виявлене у виділенні (як наслідок – повторення в післятексті) усього попереднього висловлення або окремих його частин: *“Дюма!” – сказав Бурдик. “Ні, – виправив його Заремба, – не просто Дюма, а Дюма-батько”* (В. Діброва); – *Не бачу... Тобі, мабуть, привиділося!* – **Ні, не привиділося...** (В. Малик). За підтримки конситуативних показників вона передає все коло прагматико-модальних значень, властивих функційній зоні

заперечення, а саме: а) власне заперечення: “Я тобі скажу дома” “**Ні**, ти скажи зараз” (Н. Зборовська); б) незгода як ствердження зі знаком “–”, оцінка позиції співрозмовника як такої, що не відповідає дійсності, експлікація неоднакових поглядів комунікантів: [Анна] Кумо, бійтеся Бога, не говоріть сього! Може, вам приснився? Може, дух його вам об’явився? [Настя] **Ні**, кумо Анно, я тобі кажу: він живісінький. У Жандармах служить уже три роки (І. Франко); в) заборона – деонтичний мовленнєвий акт, “основне завдання якого – не дати здійснитися небажаній дії, попередити її” [1, с. 424]: Можна мені зайти до Вас завтра? – **Ні!**; – Ви не прикикуєте мене до себе, – ображався Генріх. – **Ні!** (П. Загребельний); г) відмова на репліку-стимул зі значенням прохання, пропозиції або поради: – Командире, – звернувся до мене бортінженер. – Давайте спробуємо маневрувати. Якщо Кашалот не дуже спритний, ми можемо вислизнути. – **Ні**, друзі мої, – відповів я. – Це чудовисько маневрує не гірше за нас. Випробуємо інший спосіб: летітимемо просто до Нової (В. Засць). Як бачимо, комунікативи з описаною семантикою здебільшого супроводжує постпозитивне висловлення, що вміщує мотивацію некооперативної поведінки учасника спілкування.

Функціональна активність заперечного маркера поширюється й на сферу монологічного мовлення, якщо він реалізує ставлення мовця до свого висловлення, його впевненість у правильності заперечення, “доцільності деяких власних міркувань, висновків, ... поведінки тощо” [3, с. 227]: Яка вона? Не дівчина, **ні**, а те, що вона нині втілює, стоячи над моїм ліжком (І. Роздобудько); Осе і все? **Ні**, вона ще буде вертатись через столову. Я почекаю (М. Коцюбинський); Куди вона [дорога] приведе – не так важливо. Чи відаєте ви, що чините? Чи відаю я? **Ні** (Г. Пагутяк).

Яскраво виражені конотації аксіологічного емоційно-експресивного характеру є властивими для розглядової лексеми, подвоюваної чи повторюваної (**ні-ні**; **ні**, **ні**), супроводжуваної іншою часткою (**та**, **бо**, **ще**, **ж**, **от**, **а** ...) або вигуком (**о!** **е!** **ох!** **ах!** **ой!** ...), окличною інтонацією (**ні!**) тощо, напр.: **Ні-ні**, жоден сатана не має такої сили, як прості люди у час заздрості, ненависті і помсти... (М. Матіос); Ба **ні ж!** Гарні пани настали! Хоч би цей титівський панич... (М. Кропивницький); **О ні!** Нащо ж ті вуса і та борода такі великі й такі м’які? (У. Самчук); **Ні!** Боже збав від ординарності й буденності, “від – так, як усі” (Ю. Покальчук). Якщо партикульована сполука, конструктивним компонентом якої є частка **ні**, інтонаційно оформлена як питання, вона реалізує стверджувальне значення, модифіковане епістемічно-модальною семою проблематичної достовірності (невпевненості, сумніву): **Ні**, людина там велика! – А зараз хіба **ні**? – чують вони голос із вечірнього присмерку (О. Гончар).

2. Підсилення заперечення, вираженого предикатом із **не**: Я все стерплю. Але **ні** слова не вирве ворог з вуст моїх (В. Сосюра); **Ні** хвороби, **ні** всякі там бацили не мали на нього жодного впливу; шлунок робив як машина (Г. Хоткевич). Щодо означеної функції частки **ні** серед мовознавців немає єдності у поглядах. Описувану лексему в позиції інтенсифікатора заперечення трактують то як партикулу, то як сполучник. У традиційній граматиці [5, т. V,

с. 417] її вважають часткою, якщо вона вживається один раз у значенні “і”, “навіть” (*не сказав ні слова – не сказав і слова, не сказав навіть слова*), повторювану ж кваліфікують як сполучник, що уможливило заперечення деякими лінгвістами первинної семантики описуваної партикули й ідентифікацію її з підсилювально-видільними частками [4]. Інші дослідники кількарарово вживану в реченні частку **ні** визначають як підсилювально-єднальну [7, с. 505], ще інші, беручи до уваги лише комунікативну функцію партикул як засобів формування типів речення за метою висловлювання, наголошують на її єдиному призначенні – експлікації заперечення та фіксованому місці на початку речення [2, с. 359].

Фактичний матеріал, що є в нашому розпорядженні, дає підстави витлумачувати неповторювану **ні** як заперечну частку у вторинній функції (підсилювальній), а повторювану – як контамінант, частку-сполучник, функційний еквівалент кон’юнктива. На користь такого твердження свідчать фразеологічні сполуки з відтінком невизначеності, неможливості здійснення, повної відсутності чогось тощо (**ні риба ні м’ясо; ні те ні се; ні кола ні двора; ні здумати ні згадати**), у яких єднальне значення досліджуваного слова втрачається й заперечна лексема набуває ознак модального маркера суб’єктивної оцінки: *Що ти з них візьмеш? Ні кола, ні двора. Харпаки, злидні!* (М. Коцюбинський); *Закльовувались у голові невеличкі ростки якихось таємних гадок, чогось такого, що не давалося ні думкою обхопити, ні очима осягнути* (Панас Мирний). Партикула **ні** виявляє модальний характер по-особливому виразно в імперативних стійких конструкціях на зразок **Ні звука! Ні з місця! Ні кроку назад!**, де вона реалізує різноманітні волюнтативні семи (наказ, категоричну вимогу, заборону тощо): – **Ні кроку назад! Вперед, за мною, вперед!** (О. Довженко); – **Ні з місця, кажу, – крикнуч чоловік** (Панас Мирний); – **Ні з місця, гад, – кричить Рева** (Г. Тютюнник).

Експресивним варіантом **ні** в описуваному підсилювально-заперечному значенні є афективна, за К.С. Симоновою, частка **ані**: *А мати завжди бере Ксеню на ярмарок. І тоді вже ні баришники, ні перекупки не вициганяють у них **ані** шага* (М. Стельмах); ***Ані** двора. Церковці й поготів. Лиш на узгір’ї декілька хрестів* (Л. Костенко); *Піна на воді, нею **ані** спраги не втолиш, **ані** не обмиєш брудного тіла* (Б. Лепкий). Її функційні можливості та стилістичне навантаження порівняно з лексемами **не, ні** дещо інші: обарвлена розмовністю, виокремлена партикула у висловленні виконує роль модального квантора, інтенсива, на заперечне значення якого нашарована аксіологічна суб’єктивна семантика: ***Ані** колихнеться нерухома вода* (М. Трублаїні); – *Немає тепер у мене нічого – **ані-ні*** (Панас Мирний).

Отже, заперечна частка **ні**, перебуваючи на близькій периферії власне-модальних партикул як засобів вираження субкатегорійних модальних значень, бере безпосередню участь у формуванні загального модального плану речення, доповнюючи й увиразнюючи його зміст прагматично зорієнтованими об’єктивно- й суб’єктивно-модальними семами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апресян Ю.Д. О языке для описания значений слов / Ю.Д. Апресян // Известия АН СССР. – 1969. – № 5. – С. 415-428. – (Серия литературы и языка).
2. Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови / І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська ; [за ред. І.Р. Вихованця]. – К. : Пульсари, 2004. – 400 с.
3. Дудик П.С. Синтаксис сучасного українського літературного розмовного мовлення : Просте речення; еквіваленти речення / П.С. Дудик. – К. : Наукова думка, 1973. – 288 с.
4. Осипова Л.Е. О значении относительных конструкций с частицей **ни** / Л.Е. Осипова // Синтаксис сложного предложения. – Калинин, 1978. – С. 60-77.
5. Словник української мови : в 11 т. / [редкол.: І.К. Білодід (головний редактор) та ін.]. – К. : Наукова думка, 1970-1980.
6. Сучасна українська літературна мова : Морфологія / [за заг. ред. І.К. Білодіда]. – К. : Наукова думка, 1969. – 583 с.

SUMMARY

The article investigates the semantic and syntactic peculiarities of function of modal particle NO. The main attention was paid by manifestation of representative subcategories modal means and description of conditions its realization.

Key words: *particle, negative particle, modal, subcategories modal means.*

УДК 373.016:81(430)

Юлія Петренко
(Полтава)

FREMSPRACHENUNTERRICHT UND SEINE ZIELE IN DEN SCHULEN DEUTSCHLANDS

У статті розглядаються види компетенцій, що їх мають набути учні німецьких шкіл на різних етапах вивчення іноземної мови, а також необхідні для розуміння іноземної мови та культури знання, вміння та навички.

Ключові слова: мовна та мовленнєва компетенції, міжкультурна компетенція, методична компетенція, стратегія вивчення мови, урок іноземної мови, мовне портфоліо.

Das Zusammenwachsen Europas und der Welt, die Zuwanderung von Menschen aus anderen Sprach- und Kulturkreisen, das Medienangebot und die modernen Technologien bringen neue Herausforderungen auf sozialem, wirtschaftlichem und kulturellem Gebiet mit sich. Dem Erlernen von Fremdsprachen kommt in diesem Umfeld eine große Bedeutung zu, denn Fremdsprachenkenntnisse tragen in hohem Maße zum gegenseitigen Verständnis und friedlichen Zusammenleben bei und sind Voraussetzung für Mobilität und Zusammenarbeit. Mit der Frage über sprachliche Kompetenzen beschäftigten sich in den letzten Jahren John Trim, Kai Hilpisch, Claudia Harsch, Gabriele Kecker, Elisabeth Kirchhof und viele andere.